

վաղէ, որ արեւմուտքէն արեւելք կը դառնայ :

Ահա այս է պատճառը, որ հիւսիսային բեւեռի հովը գոգցես ոչ ուղղակի հիւսիսէն կուգայ և ոչ արեւելքէն, այլ երկուքի մէջ տեղէն, այսինքն արեւելեան—հիւսիսէն. և հարաւային բեւեռի հովը ոչ ուղղակի հարաւէն կուգայ և ոչ արեւելքէն. այլ երկուքի մէջ տեղէն, այսինքն արեւելեան—հարաւէն :

Բեւեռներէն հասարակած դիմող այս կանոնաւոր հովերը՝ քարտեզը հողմունք կը կոչուին : Ուրեմն երկրի այն բնակչաց համար, որոնք մեզ նման հիւսիսային բեւեռի և հասարակածի միջեւ կը գտնուին, տարեւոր հովերը արեւելեան — հիւսիսէն կուգան. իսկ երկրի այն բնակչաց համար, որոնք հարաւային բեւեռի և հասարակածի միջեւ կը գտնուին, արեւելեան—հարաւէն :

ՄԱՐ. — Այժմ մեր հողմացոյց դրօշը դարձնող հովը ո՞րն է :

ՕՐ. ԹԱԳ. — Արեւմտեան — հարաւային հով մը, այսինքն արեւելեան — հիւսիսային տարեւոր հովին ճիշդ հակադիր ուղղութեամբ եկող հով մը :

ՄԱՐ. — Արեւմտեան — հարաւային հովն ո՞րն է :

ՕՐ. ԹԱԳ. — Քիչ մը առաջ դրան մէջ երկու մոմով ըրած փորձովնիս գիտէք արդէն, որ տաք օդը կը բարձրանայ :

ՄԱՐ. — Այո՛ :

ՕՐ. ԹԱԳ. — Լաւ. այն ինչ ցուրտ օդոյ հոսանքներն երկիրը քերելով բեւեռներէն հասարակած կը դիմեն. տաք օդոյ հոսանքներն ալ առաջնոց վրայ բարձրանալով՝ հասարակածէն բեւեռները կը դիմեն : Բայց տաք օդոյ հոսանքներն իրենց ընթացքին մէջ պաղելով տակաւ առ տակաւ կը ցածնան :

Ահա այս հովերէն մէկն է, որ այժմ աստ կը փչէ և ձեր հողմացոյցը կը դարձնէ :

Տաք օդոյ այս հոսանքները, որ հասարակածէն բարձրանալով դէպ ի բեւեռները կ'ուղղուին և հասնելէն յառաջ վերադառնալով երկրի վրայ կ'իջնեն, վերին համապարփաւոր հողմունք կը կոչուին. իսկ պաղ օդոյ հոսանքները, որ երկիրը քերելով բեւեռներէն հասարակած կը դիմեն, ստորին քարտեզը հողմունք :

(Շարունակելի է)

ԹՈՒԼՕՆԻ ԹԻԱՐԱՆԸ

(Շարունակութիւն, տես Թիւ 7.)

Այս նախնական պատրաստութիւններէն յետոյ Թիարանի պաճուճանքը (Թուալէս) կը սկսի : Պատապարտեալք խումբերու բաժնուած հաստատութեան հին բնակիչներու միջանկիւն կը յանձնուին մօրուանին ածիլելու և մազերնին խուղելու համար :

Այս սափրիչներն, ոչք պաշտօնէից հրամանաւ միայն այս արհեստը կը գործածեն առանց հմուտութիւն ունենալու արհեստին, ածելին ու մկրատը ի գործ կը դնեն Թիարապարտին Թշուառութիւնը աւելցնելու համար : Այդ գործին համար երբէք չ'են կշտամբիր գլխաւորներէն, այլ ընդհակառակն երբ ըզգուշութիւնը ղանց ընեն աւելի հաճելի կըլլան : Պատապարտելոց նշանը գրօշմելու և այն պատիժները կրել տալու համար՝ որոց ենթարկուեցան Թիարանը մանելով, անուշադիր մազերնին կը խուղեն մինչեւ մորմնոյն մօրթը : Լաւ սրեալ մկրատներուն պատ-

ճառած վերքերը դժուարաւ կը բու-
ժին և սպիները միշտ կը մնան . մօրուս-
նին բոլորովին կ'ածկին :

Այս արիւննուշտ պաճուճանքը
լրանալէն անմիջապէս ետքը հաստա-
տութեան պաշտօնատարք դատապար-
տելոց հանգերձներ կը բաժնեն , եւ
այս հանգերձներն են բաւական յար-
մար կարմիր բաժկոն մը (jaquette)
դեղնագոյն զոյգ մը տափատ , խոշոր
կտալէ երկու շապիկ , հաստ կաշիէ զոյգ
մը կօշիկ և ասուեղէն գդակ մը (ցիեանս
դատապարտելոց կանաչ և առժամանա-
կեայ դատապարտելոցը կարմիր գոյնով)
այդ հագուստները որնոյն իսկ Թուլօնի
և թէ նորա շրջապատը բնակողներէն
ճանչուած է , թիապարտներուն փա-
խուստը կարգելու : Զգեստները ցը-
րուելու ժամանակ ոչ ոք նոցա կարծ-
րութեան կամ տալիք նեղութեան եւ
կամ զայն հագնողին ըրած շարժումնք-
ները արգելելու հոգ կը տանի :

Այնչափ փախաբելի եղած ազա-
տութեան և բանտարգելոց մէջ դը-
րուած անխորտակելի պատնէշը միմի-
այն օրինաց հաստատած համազգես-
տը չ'է , այլ կան ուրիշ միջոցներ եւս
որ փախստեան ամեն յոյս կը ջնջեն .
և այս միջոցները միանգամայն գործը-
ւած յանցանաց տաժանելի պատիժ կը
համարուին : Գատապարտեալք կա-
տաղի գաղաններու պէս շղթայակապ
են : Մի և նոյն հաստատութեան մէջ
շատ մը դարմանոցներ կան , յորս հաս-
տատութեան վերաբերեալ յարմար
գործիներ , այսինքն երկաթեայ երկար
շղթաներ , դաստակապներ և դօտիներ
կը պատրաստեն : Թէև այդ թշուառ-
ներու ոտքերը երկաթի ծանրութեան
տակ ճնշուած են . սակայն դարձեալ
ամեն լաւագոյն հպատակի արժանի
փութով կ'աշխատին : Հսճելի է նոցա
նորեկներու շղթայից բեւեռին ծայրը

հաստատելու պաշտօնը . ամենադա-
ժան պաշտօն , որ առհասարակ ամեն
մտքի , որ քիչ շատ մարդասիրական
զգացմամբ անեալ է , խոր մտածութեան
նիւթ կրնայ տալ : Գատապարտելոց
ոտքը իբր մետաղի կտոր այնպիսի եր-
կաթեայ շրջանակի մը մէջ կը փակուի ,
որ ամենաթելթել շարժումն չ'անգամ
կ'արգելէ և այն ատեն երկաթագործը
իւր պաշտօնը կըսկսի : Նա միանգամ
սրունքի ծիրը աչքով կը չափէ , երկա-
թեայ օղակը կը դնէ և լաւ մը երկու
ծայրերը կը զօդէ : Եւ որովհետեւ
ծանր մուրճին մէկ հարուածը բաւա-
կան է դժբաղդ զոհին ոսկորները խոր-
տակելու , ուստի ամեն զգուշու-
թիւն կրնեն , այնու ամենայնիւ աղե-
տալի պատահարներ ստէպ կը պա-
տահին : Երկաթեայ օղակը որ շատ
թանձրամած է , շղթային հետ զօդե-
լու համար երբեմն մէկ ժամէն աւելի
ժամանակ կուզէ : Թիարանի դարբինը ,
որ միշտ յաջողակ արհեստաւոր մ'է ,
իւր գործի մասին պատասխանատու է .
և վայ անոր , եթէ քննիչը զայն թերի
գտնէ . այս պակասութիւնը կամաւոր
զանցաւթութիւն կը համարուի և ըստ
այնմ ալ կը պատժուի . այս պատճա-
ռաւ անկարեկիր կը լսէ իր ընկերաց
ցաւոց ողբերը . թէև գիտէ որ մուր-
ճի իւրաքանչիւր հարուած նոցա ե-
րակները կը ցնցէ , թէև բոլոր այս
տանջանքները ինքն եւս քաշած է , ի
վերայ այսր ամենայնի չ'է կարող
կարեկցիլ : Եթէ չի կամիր խիստ պատ-
ժոյ մը արժանանալ , հարկ է բոլոր զօ-
րութեամբ և խստութեամբ պաշտօ-
նը շարունակել : Մարդասիրութեան ըզ-
գացումը թիարանէն արտաքուստ է :
Ահա այսպէս կը վերջանան թիարանի
համար օրինաց տրամադրած նախնա-
կան պատրաստութիւնները և այնուհե-
տեւ դատապարտելոյն կէտքը կըսկսի :

Երկաթուղւոյն սրտածառած անհանգիստութիւնը եւ թիարան մտնելէն յետոյ անմիջապէս զգացած այլայլութիւնները նորեկներուն կարողութիւնը այնպէս կընկճեն, որ փոքր ինչ հանգստութեան կարօտութիւն կ'ըզան։ Այս ամենը լրանալէ յետոյ ընդարձակ արահ մը կը տարուին, ուր դատապարտեալք կը ժողովին և ուր չեւ սկսած աշխատութեան, մէկ քանի օր հանգիստ կը շնորհուի իրենց։ Այս ժամանակը, զոր դատապարտեալք իբր օտնի օր կը յարգեն, բարձրաձայն խօսիլն ու ծիծաղելը արգիւտած է։ Իւրաքանչիւր դէպքէն բնաւորութեան համեմատ ժամանակը կ'անցնէ բոլորովին որոշ եղանակաւ։ Ոմանք շատ յամառ են իրենց սխալներն զղջալու եւ խղճի խայթ զգալու մասին, այնպէս անտարբեր կը մնան որ կրնայ պատիւ բերել շնորհաստանի դրօշեալ Դից։ Անզգայութեան այդ պակասումը յաճախակի թանձրամիտ ընկերութենէ կախում ունի։ Ոմանք բոլորովին անտարբեր են և զուարճախօսութեամբ եւ ուրախութեամբ կ'անցնեն ժամանակը, կը գովեն ընկերութեան տրուած վնասը և իրենց դէմ հրատարակուած պատեւրազմը։ Նոր յանցանաց առաջարկութիւնները միւստ միով կը բացատրեն, զարմացմամբ պարտ ու պատշաճ գովութիւնը կը տան աւելի ճարտար չարագործներուն և այսպէս թէ իրենց և թէ ընկերաց խղճի մնացորդը և բարի զգացումը կը ջնջեն։ — Իրենց կործանման աստիճանին համեմատ նոքա տեսակ մը իշխանութիւն ձեռք բերած են, որ յետոյ խիստ անապօրոյն կը դառնայ, իրենց ընկերներէն մին երբ ընդդէմ կարծիք մը յայտնէ կամ խղճի խայթի ամենաթեթեւ նշան մը ցուցնէ, նոքա խստիւ կը պատժեն այդ պակասութիւնը եթէ մահը չըլլուի։

Ուրիշ կողմանէ այդ չարագործաց գըլխաւորները կը յաջողին իրենց նմաններու խորին զարմացումը գրաւել, որ յարգանաց համահաւասար է։

Գիշերապահք դատապարտելոց վերայ հոգեբանական դիտողութիւն ընելու դիւրութիւնը ունին։ Ոմանք խղճի վերջի մնացորդն ալ սպառելով հանգարտութեամբ եւ իօպառ անխայթ թիարանի հարթէ անկողնոյն մէջ կը քնանան այնպիսի անգործութեամբ, որ կարծես թէ երբէք նախատուելու առիթ մը չունին։ Ոմանք ալ գետին կը գլորին և մէկ քանի անուններ տալով կը հեծեն հարկու ուրուականէ մը տանջուող նման, ասոնք երբէք հանգիստ չ'ունին խղճի խայթէն։ Ոմանք բոլորովին զգաստացեալ մը պէս կ'արտասուեն։ Հին յիշատակներ նոցա աչաց առջև կը կենդանան, հայրենական տունը, մանկութեան օրերը և ընտանեաց մէջ անցուցած նախկին օրերը։ Լի երջանիկ երազներով երկտասարգութիւնը, մտացածին բարեւիք խորհուրդներ, յոյսը, սէրն ու բարեկամութիւնը զուարթօրէն իրենց կը ժպտին։ Նոքա կը հրճուէին երբ Գլուրուրը երկիրը կը ծաղիկազարդէր և Աշունն տերեւոց գոյնը կը դժգունէր... Իսկ այժմ գիշերային խաւարի մէջ են։ Թէև բնութեան գեղեցկութեան մասին կուրացեալ էին, այնու ամենայնիւ մահկանացուն երջանկացնելու կարող բոլոր վայելքները ունէին։ Այն վայրկեանէն եղեռնագործութեան ներգործութիւնը կը սկսի, վրէժխնդրութեան ոգւոյ առջեւն աներեւոյթացող վհուկի մը նման գեղեցիկ երազն ալ կ'աներեւութանայ և նորա կը յաջորդէ ազատութիւնը վերստանալու բուռն տենջը։ Ամեն յոյս արդէն մեռեալ է։ Աղքատը միտիթարող բուն իսկ բոլորովին կը հեռանայ ի

րենցմէ և մի միայն անմեկին ընկեր կը մնան տառապեցուցիչ վիշտերը :

Զարագործաց շնորհեալ հանգըստեան այդ քիչ օրէն յետոյ բռնի աշխատութիւնը կը սկսի : Դատապարտելոց յանձնուած պաշտօնները թէև զանազան, բայց հաւասար տառապեցուցիչ են : Իւրաքանչիւր որ սովորած արհեստին և յաջողակութեան համեմատ և ըստ կարի պաշտօն մը կը ստանայ, որով կարող է օրական 20 անգամ չափով Ոմանք աջալուրջ հսկողութե տակ նաւարանին մէջ կ'աշխատին գերաններ կտրելու և փայտեր ձեղքելու, ու մանք բերդին հողաբլուրին մէջ կ'աշխատին պահապաններէ չընկալուեալ, և վերջապէս ոմանք ևս շատ կարողութիւն և հմտութիւն պահանջող աշխատութե մը կը պարապին : Շատ քիչերու շնորհեալ է քաղքէն դուրս դաշտերը աշխատիլ : Տկար կազմուածքի տէր եղողները, որք չեն կարող վերոյիշեալ աշխատութիւնը տանիլ, առեղնագործ և պատրոյգ գղելու կ'ընտրուին, կամ թէ որ յաջողին իրենց հաւատարմութեամբ տեսուչներու սիրտը գրաւել, ի թուծն կը տարուին, ուր տան վերաբերեալ ամեն տեսակ ծառայութեան կը գործածուին : — Խնայողութեամբ ժողոված ստակով կարող են ծխախոտ, գինի և կերակուր ձեռք ձգել, եթէ իրենց վարուք արժանանան այդ դիւրութեան : Եւ որովհետեւ դրամը մատակարարող տեսչութեան չեն վստահիր, վասն զի անխղճաբար ի գործ կը դնէ, որուն համար միշտ բանբասանքէ աղատ չէ, ուստի խնայութեամբ հաւաքեալ ստակը ճաշի համար կը ծախսեն, զոր վայելելու ժամանակ իրենց վիշտը կը մոռնան : Տնտեսականութիւնն ու չափաւորութիւնը ընդհանրապէս դատապարտելոց անձանց թերկու առաքինութիւններ են :

Լուսանելուն պէս թնդանօթի ձայնը աշխատութեան վերադարձը կ'ազդարարէ, որ մինչև երեկոյեան ուշատեն կը տեւէ :

Բոլոր բանտարկեալք ննջանարէն ելլելով զօրաց ընկերութեամբ գաւթը կը տարուին, ուր մի ըստ միջե երկաթները կը քննուին : Մինչդեռ պահապանք ոտից օղակն ու շղթայն կը շոյափեն, զինուորք կ'ըգուշանան որ մի գուցէ մէկը այդ քննութենէն խուսափի : Երեկոյին եւս ի դարձին աւելի խիստ եւ մանրամասն քննութեան մը կ'ենթարկին, որպէս զի արգիլեալ գործի մը չը թագուցանեն, նոցա հագուստն ու մարմնոյն ամեն կողմը կը քննուի, եթէ պատահի այդ միջոցին որ դատապարտեալներէն միոյն հետ պողպտեայ խարտոց կամ առասանէ սանդուխ գտնուի, գանահարուելէն յետոյ շղթաները կը կրկնապատկուին, բայց սակայն ամեն օր այդ տեսակ փորձեր կը պատահին, ըստ որում թուծնի մէջ կան տակաւին այնպիսի անձեր, որք աշխատութեան ժամանակ փախուստը դիւրացնող գործիքներ կը տան բանտարկելոց :

Առաւօտուն, կէսօրին և երեկոյին կերակուր կը տրուի, այն է աղի մեծ քանակութեամբ համեղեալ թան, կը տոր մը կակուղ հաց, բուռն մը մրգ գեղէն և սակաւ ինչ գինի : այս է դատապարտելոց ամենօրուայ կերակուրը : Թէեւ այդ կերակրով նոցա յագենալը շատ դժուար է, բայց ինչպէս որ զօրանոցի, նոյնպէս թխարանին մէջ ներելի չէ դժգոհութիւն յայտնել, մանաւանդ որ ամեն գանգատ զխաւոր յանցանաց կարգը կը համարուի : Տեսուչը միայն առանձնաշնորհեալներուն թոյլ կը տայ ուրիշ կերակուր գնելու : որոնք կէսօրն հանգստութեան ժամանակ պահապաններու անցագրոյն միւ

ընդաւ մեծ դրան մօտ եղող մասանք կ'երթան, ուր մէկ քանի սանթրիմի գաւաթ մը գինի, կտոր մը հաց եւ մէկ քիչ ծխախոտ ձեռք կը ձգեն: Եւ թէ մին այդ արտաքոյ կարգի շնորհը չարաչար գործածէ, իսկոյն կը զրկուի այդ շնորհէն և այնուհետեւ երբէք չէ կարող մասանք մտնել, այլ կըստիպուի սովորական մատակարարութեամբ բաւականանալ:

Խոհանոցը, ուր կերակուրները կը պատրաստուին, շատ փոքր է. գտնուած կահ կարասին է չափազանց մեծ կաթսայ մը, թիթեղէ մէկ քանի դոյլեր և երկար կոթերով երկու շերեփներ: Կերակրոց բաժանումը դիւրացնելու և ժամանակ չը կորսնցնելու համար, սեղանատան կից խոհանոցի որմէն պատուհան մը բացուած է, ուրկէ իւրաքանչիւրին բաժինը կը տրուի: Խոհարարի պաշտօնը, եթէ ներելի է այդ բառը թիւարանին մէջ ըսել, միշտ հինօրեայ դատապարտեալի մը յանձնուած է, որ իւր լաւ բարուց միջոցաւ կ'արժանանայ խոհանոցի թագաւորին ամենատենջութի պաշտօնին: Իրմէն միայն կախումն ունի ընկերաց թանին ջուրին առատութիւնն ու նուազութիւնը: Իր սըրտտեսութեամբ կ'որոշէ կերակուրը համեմելու պէտք եղած աղը. իւր կամօք առատօրէն կամ ժլատօրէն բաժիններ կը տայ առանց պաշտօնէին հոգատարութեան: Ինք ազատ է ըստ հարկին ուտել, միմիայն իւր սահմանափակ մատակարարութիւնը ըստ օրինի պահել պարտաւոր է: Ասոնցմէ կարող է մարդ գիտնալ նորա վերայ ընկերաց ունեցած նախանձն ու յարուցած կռիւր: Շատ անգամ զայն սպանանելու խորհուրդներ եւս կ'ունենան:

(Շարունակելի է)

ՆԱՄԱԿ ՅԵՒԵՍԻԱՅ

... Խթագիր Տէր ՍԻՕՆ Աղգոգոս
Հանդիս:

Բարեհաճեցէք երկտողիս անկիւն մը շնորհել պատուական Սիւն Հանդիսիդ մէջ յօգուտ Աղգիս:

Ձեր միջոցաւ տեղւոյս թանգարանի կանոններն հրատարակուած տեսնելով, երախտապարտ ոգւով մեր շնորհակալութիւնը կը նուիրեմք խնդրելով նաև մեր շնորհակալիքը յայտնել այնց, որք Եդեսիոյ աղքատիկ թանգարանը դրեանց նուերներով կը շնորհաւորեն և կը քաջալերեն:

... Տէր և դու ընթեցող, գիտէք որ Եդեսացին աղքատիկ լինելով դեռ ուսման ճաշակը առած չ'է, նման այն մանկան որ ոտնգնայի համար մօր մը ձեռքին կը կարօտի: Իսկ մեք Աղգասիրաց ոգւոյն եւ ձեռնտուութեան վստահ այսպիսի երկրի մը մէջ 'ի շինութիւն Աղգիս և ուսումնառենք երիտասարդաց թանգարան մը կանգնելու ձեռնարկած եմք, օգնութիւն մեզ 'ի Տեառնէ յուսալով և նպաստ յաղգասիրաց չ'եմ և չ'են կարող Աղգասէրք արտասուքնին ծածկել, երբ պատմութեանց մէջ Եդեսիոյ թանգարանին երբեմն անուանի և ճոխ լինելը կրնթեռնուն և կը լսեն. այժմ կեղեքեալ և թափուր յամենայն փառաց և գրեանց, որոց հետքն անգամ այժմ չըգտնուիր թշնամեաց ձգած հրդեհաց և մոխրաց տակ, կը ճմլի սիրտս... Թողլով այժմ այս կէտերն, դնենք այս տեղ թանգարանի նուիրատուաց անուանքն և նուէրները:

Հաս

1 Շարական Մագաղաթեայ պէրպէր
Խուտանի հարսն: